

מלאכי פרק א

(א) **מִשָּׂא דְבַר יְקֹקֵק אֶל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלֹאכֵי** זוהי הנבואה שבה אמר ה' את דבריו אל בני ישראל על ידי הנביא מלאכי, ובה דברי תוכחה על מעשיהם:¹ (ב) **אֶהְבֶּתִי אֶתְכֶם אָמַר יְקֹקֵק ה'** אמר לבני ישראל שהוא אהב אותם ועשה איתם הרבה חסדים,² **וְאִמְרָתֶם בְּמָה אֶהְבֶּתֶנּוּ** ואתם שאלתם אותי: במה אתה אוהב אותנו? הרי כל הסיבה שאתה (ה') אוהב אותנו (את ישראל) היא רק בגלל שאנחנו צאצאים של האבות,³ **הֲלוֹא אַח עָשׂוּ לְיַעֲקֹב נָאִם יְקֹקֵק וְאֶהֱבֶה אֶת יַעֲקֹב ה'** ענה בתשובתו: הרי עשיו היה אחיו של יעקב, ובכל זאת, למרות שהיה לו (לעשו) את אותו אב ואתו אם, אני (ה') אהבתי רק את יעקב:⁴ (ג) **וְאֵת עָשׂוּ שְׂנֵאתִי** ואילו את עשיו, אני (ה') שנאתי, ואם הייתה אוהב אתכם (ישראל) רק בגלל זכות האבות, הייתי צריך לאהוב גם את עשיו. מכאן שהאהבה שאני (ה') אוהב אתכם (ישראל) היא גם אהבה עצמית, בזכותכם ולא רק בזכות אבותיכם,⁵ **וְאִשִּׁים אֶת הָרִיוּ שְׂמֹמָה** את ההרים שבארצו של עשיו שמתו לשממה. למרות ששניכם גליתם על ידי נבוכדנצר, אתם חזרתם לארצכם ובניתם אותה, ואילו ארצו של עשיו נותרה שוממה,⁶ **וְאֵת נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מְדַבֵּר** ועתה גרים בארצו של עשיו תניני המדבר (משום שארצו שוממה):⁷ (ד) **כִּי תֹאמְרוּ אֲדוֹם רְשִׁיטְנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת** אם אדום יאמרו: באמת התרוששנו, אך הדבר היה במקרה ואנחנו נצליח לבנות את החורבות שנחרבו (מכיוון שלא ה' החריב אותנו),⁸ **כֹּה אָמַר יְקֹקֵק צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות. ה' נקרא צבאות משום שהוא שולט על צבא המלאכים שבשמים ועל צבא בני האדם שעל הארץ,⁹ **הֲמָה יִבְנֶה הֵם, אֲדוֹם,** באמת יצליחו לבנות את החורבות שלהם,¹⁰ **וְאֲנִי אֶהְרֹס** אך אני עתיד להרוס את מה שהם בנו. הבניין שלהם לא יעמוד לעולם, ולעתיד לבא ארצם תהיה חרבה לגמרי,¹¹ **וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רְשָׁעִים** העמים מסביב יקראו להם "מחוז של אנשים רשעים", משום שכולם יכירו שהחורבן בא להם מה',¹² **וְהָעַם אֲשֶׁר זָעַם יְקֹקֵק עַד עוֹלָם** ולעולם יקראו לעשו "העם אשר כעס עליו ה'", משום

¹ **רד"ק + מצודות** ופירש ש"משא" ו"דבר ה'" היינו ה', אלא שדבר ה' נאמר כתוספת ביאור. **רש"י**: "משא" – דבר שנמסר לשליח לשלוח לבני ישראל. כמו"כ כתב שנבואה זו הייתה מסורה בידיו של מלאכי כבר תקופה ארוכה ומכאן למדו חז"ל שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות. בדבר זיהו הנביא מלאכי. **חז"ל** במסכת מגילה כתבו שמלאכי הוא עזרא הסופר, וכן כתב **רש"י** בפירושו לפרק ב' פסוק יא'. **א"ע**: הכוונה לאדם אחר בשם מלאכי שבסוף ימיו נפסקה הנבואה מעם ישראל. בדבר התקופה שבה התנבא מלאכי, כתב הא"ע שהכוונה לימיו של עזרא הסופר ולא לסוף ימי בית המקדש הראשון (ומוכיח זאת מנבואות שהתרחשו לאחר חורבן ירושלים). **רד"ק**: מלאכי ניבא בבית שני כמו הנביאים חגי וזכריה, אך כנראה שמלאכי היה הנביא האחרון מבין שלושת הנביאים, אם כי לא הוזכר זמן נבואתו. כמו"כ התייחס הרד"ק לדברי חז"ל שמלאכי הוא עזרא הסופר, וכתב שלא נמצא באף מקום שעזרא נקרא בשם נביא.

תרגום.

מצודות.

² **מצודות**. **מהר"י קרא**: לא רק שה' אהב רק את יעקב, אלא גם לא נתן לבכור, לעשיו, פי שניים בבכורה. **רד"ק**: ה' השאיר את הבחירה שבחר ביעקב, למרות שבני ישראל הכעיסו אותו. ³ **מצודות**. **רש"י**: ה' שלח את עשיו לארץ שיעיר במקום לתת לו את ארץ ישראל למרות שהוא היה בכור. **רד"ק**: ה' אמר שהוא לא רצה שצאצאיו של עשיו יגורו ליד בני ישראל כדי שבני ישראל לא ילמדו ממעשיהם הרעים, ולכן שלח אותם להר שיעיר. לאחר מכן, כאשר בני עשיו שמחו על החורבן שבא על עם ישראל, ה' שגא אותם.

מצודות.

מצודות.

⁴ **מצודות**. **רש"י**: בני עשיו יחשבו שהם יצליחו לבנות את החורבות שלהם על ידי הזהב ששדדו מירושלים.

⁵ **רד"ק** בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

מצודות.

⁶ **מצודות**. **מלבי"ם**: למרות שמצד הטבע, היה נראה שאדום יבנו את ההרים שלהם, מצד השגחת ה', הוא יהרוס את כל מה שיבנו.

⁷ **מצודות**. **רד"ק**: הרשעה היא שהם בגדו בבני ישראל למרות שהיה ציווי על בני ישראל שלא להתגרות באדום.

שהחורבן שעתיד לבוא עליו יישאר כן לעולם. הנביא אומר שבאמת תהיה תקופה שבה בני עשיו יצליחו לבנות חזרה את ארצם, אך לעתיד לבא ארצם תחרב לגמרי עד שכולם יכירו שהדבר בא מאת ה' ¹³: (ה) **וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה** אתם עתידים לראות בעיניים שלכם את חורבן בני עשיו, ¹⁴ **וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יְגִדֵּל יְקֹק מֵעַל לְגִבּוֹל יִשְׂרָאֵל** ואתם עתידים לומר שה' יגדל את שמו של ישראל בכל העולם ¹⁵: (ו) **בֶּן יְכַבֵּד אָב** הרי דרכו של ה' הבן לכבד את אביו משום שהאב אוהב את בנו, וכהכרת טובה הבן מכבד את אביו, ¹⁶ **וְעֶבֶד אֲדֹנָיו** ודרכו של העבד לכבד את אדונו משום שהעבד ירא מפניו (מפני אדונו), ¹⁷ **וְאִם אָב אֲנִי אֵינִי כְבוֹדִי** ואם אני (ה') מוגדר בתור אביכם (ישראל), היכן נמצא הכבוד שלי? מדוע אינכם מכבדים אותי, ¹⁸ **וְאִם אֲדֹנִים אֲנִי אֵינִי מוֹדָרִי** ואם אני (ה') מוגדר בתור האדון שלכם, היכן נמצא היראה שלי? מדוע אינכם יראים ממני, ¹⁹ **אָמַר יְקֹק צְבָאוֹת אֲנִי**, ה' צבאות אומר את הדברים הבאים: (מדוע אינכם מכבדים אותי או אינכם יראים ממני). בדבר השימוש בתואר "צבאות" לשם ה' – עיין ביאורנו לפסוק ד', ²⁰ **לָכֵם הִכְהַנְתִּים בְּזִי שְׁמִי** (אני ה' אומר את הדברים הבאים) לכם, הכהנים המבזים את שמי, ²¹ **וְאַמְרָתֶם בְּמַה בְּזִינוּ אֶת שְׁמִי** ואתם (הכהנים) שואלים במה ביזיתם את שמי (התשובה לכך תינתן בפסוק הבא). ²² ה' הוכיח את הכהנים לפני שהוא הוכיח את העם, משום שהכהנים היו צריכים להנהיג את העם לירא מפני ה' ²³: (ז) **מִגִּישִׁים עַל מִזְבְּחֵי לָחֶם מִגְּאֹל אֶתֶם** (הכהנים) מקריבים על גבי המזבח קרבנות מטונפים (ובכך אתם מבזים אותי), ²⁴ **וְאַמְרָתֶם בְּמַה גְּאֹלְנוּךָ** ואם תשאלו: במה אנחנו מטונפים את הקרבנות שאנחנו מקריבים, ²⁵ **בְּאֲמַרְכֶם שְׁלַחַן יְקֹק נְבֻדָה הוּא** (אתם מטונפים את הקרבן) בכך שאתם אומרים שהמזבח של ה' הוא דבר מבוזה משום שמקריבים עליו דברים מאוסים כדם הקרבנות והחלבים ²⁶: (ח) **וְכִי תִגְשׁוּן עוֹר לִזְבַּח אֵין רַע** אתם חושבים שאין דבר רע בכך שאתם מקריבים על המזבח בעלי חיים עיוורים (משום שאתם חושבים שהמזבח מבוזה בכל מקרה), ²⁷ **וְכִי תִגִּישׁוּ פֶסֶחַ וְחֶלֶה אֵין רַע** ואתם חושבים שאין דבר רע בכך שאתם מקריבים על המזבח בעלי חיים שיש בהם מום שגורם להם לצלוע או שהם חולים, ²⁸ **הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפָתַחְךָ** תביא לשרים

¹³ **מצודות. מלבי"ם:** כוונת הנביא שיש כאן שתי סיבות לכך שארץ אדום תהיה שוממה: א. מצד גבול הרשעה – ששם חלק הרע, כנגד חלק הברכה שיש בארץ ישראל. ב. "העם אשר זעם" – מצד מעשיהם הרעים.

¹⁴ **מצודות.**

¹⁵ **רש"י. תרגום:** כבודו של ה' יהיה מעבר לגבול ישראל – בכל העולם. **מצודות:** מעל גבול ישראל פירושו בזמן הגאולה – תיאור זמן ולא תיאור מקום.

¹⁶ **מצודות.**

¹⁷ **מצודות.**

¹⁸ **מצודות.**

¹⁹ **מצודות.**

²⁰ **תרגום.** בביאור התואר "צבאות", עיין ביאורנו לפסוק ד'.

²¹ **מצודות.**

²² **מצודות.**

²³ **רד"ק.**

²⁴ **מצודות.**

²⁵ **מצודות.**

²⁶ **מצודות. רש"י:** הביזיון היה בכך שהכהנים הרגישו טורח לחלק את הקרבנות בשביל חלק קטן מהקרבן. **רד"ק:** הכהנים לא הבינו מדוע ה' ציווה להקריב את החלבים והקרבנות. **מהר"י קרא:** הכהנים חשבו שלא שווה להשקיע שבוע עבודה שלם רק בשביל לאכול חלק קטן מהקרבנות.

²⁷ **מצודות.**

²⁸ **מצודות.**

שלך כמנחה בעלי חיים כמו שאתם מקריבים לפניי,²⁹ הִירֵצֶךָ או הִישָׂא פְּנֶיךָ האם השר יתרצה אליך או יכבד אותך כאשר תביא לו כמנחה בעל חיים עם מום? ודאי שלא! קל וחומר כשאתם מקריבים קרבן לפני ה' על החטאים שלכם, שעליו להיות ללא מום. הנביא אומר שהכהנים היו מקבלים מבני ישראל בעלי חיים בעלי מומים להקרבה על גבי המזבח והדבר לא הפריע להם משום שהם חשבו שהמזבח מבוזה בכל מקרה ולכן אין דבר רע בהקרבת בעלי חיים בעלי מומים,³⁰ אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת כִּדְבַר אֱמֹרֹת ה' צבאות:³¹ (ט) וְעַתָּה וְעַכְשָׁיו, לאחר שהסברתי לכם את חטאתכם (הכהנים),³² חָלוּ נָא פְּנֵי אֵל וַיִּחַנְנוּ הָאֵם רֵאוּי שֶׁתִּפְלְלוּ אֵל ה' שיחמול עלינו, האם תפילותיכם יעזרו לעם ישראל לקבל את מבוקשם מאת ה',³³ מִיִּדְכֶם הִיָּתָה זֹאת הֲרִי הַקְּלָלָה שְׂבָאָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל, באה בגללכם (הכהנים),³⁴ הִישָׂא מַכְס פְּנֵים הָאֵם ה' ישא פנים לעם ישראל בגללכם? האם אתם תגרמו לה' שיעשה את בקשות עם ישראל,³⁵ אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת כִּדְבַר אֱמֹרֹת ה' צבאות (שתפילת הכהנים לא תעזור לקבל את מבוקשם)³⁶: (י) מִי גַם בְּכֶם וַיִּסְגֹּר דְלָתַיִם הַלְוֹאֵי וַיִּמְצָא מַכְס כַּחַן שִׁיסְגֹּר אֶת דְּלֹתוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, משום שאין ערך לקרבות שאתם מקריבים,³⁷ וְלֹא תֵאֵירוּ מִזִּבְחֵי הַנֶּסֶם וְהַלְוֹאֵי וְלֹא הֵייתֶם מְדַלְקִים לְשׂוּאָה אֶת הָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ שְׁלִי, הֲרִי אֵין עֵרֶךְ לַקְּרִבְנוֹת שֶׁאֵתֶם מִקְרִיבִים עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ,³⁸ אֵין לִי חֶפֶץ בְּכֶם אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת ה' צבאות אמר שהוא אינו חפץ שתבואו לעבוד אותו בבית המקדש,³⁹ וּמִנְחָה לֹא אֶרְצֶה מִיִּדְכֶם וְהִי לֹא יִרְצֶה לַקְּבֹל מִיִּדְכֶם מנחה, אם כן אין שום סיבה שתבואו לעבוד בבית המקדש⁴⁰: (יא) כִּי מִמְזֻרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבֹאוֹ הֲרִי מֵהַמְּקוֹם שֶׁבּו זֹרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְעַד לַמְּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹקֵעַ, בְּכָל הָעוֹלָם,⁴¹ גְּדוֹל שְׁמֵי בְּגוֹיִם (בְּכָל הָעוֹלָם) שְׁמֵי (שֵׁם ה') גְּדוֹל בְּכָל הָאוֹמוֹת. לַמְּרוֹת שֶׁאוֹמוֹת הָעוֹלָם מִקְרִיבִים לְעִבּוּדָה זָרָה, הֵם כּוֹלֵם מִסְכִּימִים שֶׁאֵנִי (ה') בְּרֵאתִי אֶת הָעוֹלָם, אֲלֵא שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים שֶׁהַכּוֹכְבִים מְנַהִלִים אֶת הָעוֹלָם וְלִכֵּן הֵם מִקְרִיבִים קְרִבְנוֹת לְכּוֹכְבִים,⁴² וּבְכָל מְקוֹם מְקַטֵּר מִגֵּשׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה טְהוֹרָה וּבְכָל מְקוֹם בְּעוֹלָם מְעִלִים וּמִקְרִיבִים קְרִבְנוֹת וּמְגִישִׁים מִנְחוֹת לְשֵׁם מִטְרָה טְהוֹרָה לְפִי שִׁיטַת עוֹבְדֵי הָעִבּוּדָה הַזֹּרָה, הֵם בֹּאֲמַת חוֹשְׁבִים שֶׁרֵאוּי לְעִבּוֹד אֶת הַכּוֹכְבִים, אֲךָ הֵם טוֹעִים מְשׁוּם שֶׁהֵם צְרִיכִים לְהַקְרִיב אֶת הַקְּרִבְנוֹת שֶׁלֵּהֶם יִשְׁרׁוֹת לְה' וְלֹא לְכּוֹכְבִים. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁעוֹבְדֵי הָעִבּוּדָה הַזֹּרָה הֵיוּ מִקְרִיבִים לְכּוֹכְבִים בְּתוֹר אֲמַצְעֵי לְעִבּוֹד אֶת ה',⁴³ כִּי גְּדוֹל שְׁמֵי בְּגוֹיִם אָמַר יְקֹוֹק

29 מצודות.

30 מצודות. א"ע: "הירצך" הוא שהשר יאהב את המקריב בליבו, ואילו "הישא פניך" פירושו שיעשה כבקשתך.

31 תרגום. בביאור התואר "צבאות", עיין ביאורנו לפסוק ד'.

32 מצודות.

33 תרגום + מצודות. רד"ק: הכוונה היא שהכהנים יחזרו בתשובה ויתפללו על עם ישראל. לפי מצודות (ורש"י) יש כאן תמיהה עם הכהנים: האם אתם חושבים שה' רוצה בתפילתכם. לפי רד"ק (וכך פירש גם א"ע) הנביא באמת קורא לכהנים לחזור בתשובה ולהתפלל לה'.

34 מצודות.

35 מצודות.

36 תרגום.

37 מצודות.

38 מצודות. רש"י הביא מדרש חז"ל שהכהנים לא היו עושים את העבודות בחינם, אלא היו רוצים עליה שכר.

39 מצודות. בביאור התואר "צבאות", עיין ביאורנו לפסוק ד'.

40 מצודות.

41 מצודות. רד"ק: "ישב העולם כולו נמצא ממזרח ועד למערב ולא מצפון מדרום.

42 מצודות.

43 מצודות. רש"י בשם חז"ל כתב שהכוונה לתלמידי חכמים שעוסקים בענייני הקרבת קרבנות ומתפללים לה' והדבר נחשב בעיני ה' כהקרבת קרבנות. מהר"י קרא: אפילו הגויים היו מקריבים קרבנות לשם ה' בבית המקדש. רד"ק: ה' אמר שלו היה מצווה את הגויים בתורה, הם לא היו מקריבים לעבודה הזרה, אלא מגישים

צְבָאוֹת שהרי שמי (שם ה') גדול בכל העמים, ומטרת עובדי העבודה הזרה לעבוד אותי על ידי הקרבה לעבודה הזרה⁴⁴: **וְאַתֶּם מְחַלְלִים אוֹתוֹ** לעומת שאר העמים שמכבדים את שם ה', אתם מחללים את שם ה',⁴⁵ **בְּאַמְרֵיכֶם שֶׁלֶחַן אֲדֹנָי מְגָאֵל הוּא** (אתם מזבחים את שם ה') בכך שאתם אומרים שמזבח ה' נמאס בגלל שמקריבים עליו דברים מבוזים (כמו הדם והחלב), וממילא אתם מקריבים על המזבח בעלי חיים עם מומים,⁴⁶ **וְנִיבּוֹ נִבְזָה אֲכָלוּ וְאַתֶּם אוֹמְרִים עַל הַמִּזְבֵּחַ שְׁמַעְלִים** עליו דברים מבוזים (כמו החלב והדם – יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת)⁴⁷: **וְאַמְרֵתֶם** כאשר אתם מביאים קרבן בעל מום או כחוש אתם אומרים:⁴⁸ **הֲנִי מִתְּלַאָּה** אני (מביא הקרבן) עיין מהבאת הקרבן לבית המקדש משום שהוא בריא ובעל בשר,⁴⁹ **וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ** ואתם גורמים לה' למפח נפש, לצער, משום שאתם משקרים. אתם יודעים שהבאתם באמת בעל חיים כחוש ובעל מום ואתם עושים עצמיכם כאילו הבאתם בעל חיים בריא ושמך. היה ראוי להיות כתוב "והפחתם אותי" משום שה' הוא המדבר, אלא יש כאן תיקון סופרים משום כבוד כלפי ה' שלא יהיה כתוב שמצערים אותו,⁵⁰ **אָמַר יִקְוֶה צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות,⁵¹ **וְהִבְאַתֶּם גְּזוּל וְאַתֶּם הַפְּסַח וְאַתֶּם הַחֹלָה** ואתם מביאים בעלי חיים גזולים, פסחים וחולים לשם קרבנות,⁵² **וְהִבְאַתֶּם אֶת הַמִּנְחָה** ויחד עם הקרבנות האלה, אתם מביאים גם את המנחה כדי שאתרצה בקרבנות (אך אם גוף הקרבן פסול, לא אתרצה לקבל אותם על ידי המנחה),⁵³ **הֲאַרְצֶה אוֹתָהּ מִיְדְּכֶם אָמַר יִקְוֶה** (היות ואתם מביאים את הקרבנות מבעלי חיים אלה גזול, פיסח וחולה) ה' שאול: האם אתם חושבים שאני (ה') ארצה לקבל את הקרבן מידיכם?⁵⁴ **וְאַרְוֵר נֹכַל תְּבֹא קִלְלָה עַל הָאָדָם הָעֵרְמוּמִי** (כפי שמיד יוסבר בעז"ה),⁵⁵ **וַיֵּשׁ בְּעֵדְרוֹ זָכַר וְנָדַר וַיִּבַח מִשְׁחַת לְאֲדֹנָי** (תבוא ברכה על הנוכל) שיש לו בעדר איל מובחר, והוא בכל זאת מביא בעל חיים בעל מום או כחוש לה', והוא מסביר זאת על ידי שהוא אומר שאין לו בעדרו בעלי חיים מובחרים להקרבנות קרבנות,⁵⁶ **כִּי מִלֶּךְ גְּדוֹל אָנִי אָמַר יִקְוֶה צְבָאוֹת** ה' צבאות אמר שהוא מלך גדול, ואם

מנחה טהורה אל ה'. א"ע בפירושו הראשון פירש כמצודות. בפירושו השני: בכל מקום שמו של ה' מכובד ורק הכהנים מביאים אותו.

⁴⁴ מצודות.

⁴⁵ רד"ק.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות.

⁴⁹ מצודות. רש"י: הכוונה שהם היו טוענים שהם עניים ולכן יש להם רק בהמות כחשות. מהר"י קרא: הכוונה

שהם היו אומרים שהם הגיעו מרחוק בשביל חלק גדול יותר בקרבן ולא בשביל החלק הקטן שנתנו להם.

⁵⁰ מצודות בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה היא שניתן להפיח את הקרבן משום שהוא כל כך

כחוש. רד"ק הוסיף פירוש וכתב שהכוונה היא שהם היו מפילים את הקרבן על רצפת בית המקדש דרך ביזיון.

⁵¹ תרגום.

⁵² מצודות.

⁵³ מלבי"ם. מצודות: צלע זו של הפסוק היא המשך של הנאמר לעיל: אתם מקריבים לפניי קרבנות אלה (כחוש

וגזול).

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ רש"י. מצודות לא פירש "זכר" מלשון איל, אלא מלשון קרבן זכר שניתן להקרבה. רד"ק: כתב שהנביא

הזכיר דווקא את הנדר ולא את הנדבה, משום שיש בהמה שכשרה לנדבה ואינה כשרה לנדר (כמו שרוע וקלוט)

והנביא אומר שהם הקריבו קרבנות אלה גם לשם נדר ולא לשם נדבה. מלבי"ם: היה ראוי שאם יש להם זכר

בעדר, שמיד יהיו נודבים קרבן זה ויאמרו "הרי עלי בהמה זו", אלא הם היו נודרים ואומרים "הרי עלי בהמה"

כדי שלא יהיו מוכרחים להביא את אותו זכר לביהמ"ק. כמו"כ כתב שהיה ראוי להביא את הקרבן לשם קרבן

עולה שהיא כולה לה' והם היו מביאים את הקרבן כקרבן שלמים. והוסיף עוד חטא אחד שהיו מקריבים בעל מום

במקום להקריב קרבן תמים.

כך ראוי להקריב לפניו קרבנות מובחרים, ⁵⁷ וְשָׂמִי נֹרְאָ בְּגוֹיִם וְשָׂמִי (שם ה') מביא ליראה בכל העמים, כל העמים יראים מלפניי, ואם כך ראוי להקריב לפניי בעלי חיים מובחרים ⁵⁸:

מלאכי פרק ב

(א) וְעַתָּה לאחר שביררנו את חומרת הקרבת בעלי חיים שאינם ראויים לקרבן,¹ אֱלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכְּהֻנִים אני (ה') מצווה אתכם הכהנים במצווה הבאה:² (ב) אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אִם לֹא תִקְבְּלוּ את דברי (שיובאו בהמשך),³ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ עַל לֵב וְאִם לֹא תִירָאוּ מִמֶּנִּי בַלְבַּסְכֶּם,⁴ לְתֵת כְּבוֹד לְשִׁמִּי (אם לא תקבלו את דברי ולא תיראו ממני) לתת לי כבוד על ידי שלא תקריבו לפני קרבן שאינו ראוי,⁵ אָמַר יְקֻוֹק צְבָאוֹת (אם לא תימנעו מהקרבת קרבן שאינו ראוי) ה' צבאות אמר את הדברים הבאים:⁶ וְשַׁלַּחְתִּי בְכֶם אֶת הַמְּאָרָה אני (ה') אשלח קללה בכם, הכהנים ושאר העם,⁷ וְאָרוֹתַי אֶת בְּרִכּוֹתֵיכֶם ואני (ה') אהפוך לקללה את הברכה ששלחתי בכם מאז שנבנה בית המקדש,⁸ וְגַם אָרוֹתַי כִּי אֵינְכֶם שְׂמִים עַל לֵב וגם הקללה שבה אתם מקוללים עמשו באה ממני (מאת ה') משום שאינכם שמים לב להיזהר בכבודי. כוונת הנביא לומר שיש שני שלבים בקללה: שלב ראשון שכבר חל לפני שאמר את דבריו ושלב שני, חמור יותר, שעתיד לחול בהמשך:⁹ (ג) הֲנִנִּי גְעַר לְכֶם אֶת הַזֵּרַע (כעונש על חטאתכם) אני (ה') אגער בזרע שאתם זורעים וכך היא לא תצמח.¹⁰ יש בעונש זה משום מידה כנגד מידה: שולחנו של ה' ריק בגלל שמקריבים לפניו קרבנות שאינם מרוצים, לכן עונשם של בני ישראל יהיה ששולחנם יהיה ריק על ידי שהזרעים לא יצמחו,¹¹ וְזִרְתִּי פָּרֵשׁ עַל פְּנֵיכֶם ואני (ה') אפזר על פניכם (של בני ישראל) את הזבל והצואה של הבהמות,¹² פָּרֵשׁ חֲגִיכֶם (אני אפזר על פניכם את הזבל של הבהמות) כלומר: את הזבל של הבהמות שאתם מקריבים לפני לקרבנות. הנביא קרא לקרבנות בשם "חגיכם" משום שדרך כלל היו מקריבים קרבנות רבים בחגים. כוונת הנביא לומר שה' יבזה את בני ישראל כשם שהם ביזו אותו בהקרבת קרבנות שאינם ראויים,¹³ וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֱלֹהֵי הַחֲטָא הזה שנמצא בידכם (שאתם מקריבים לפני קרבנות שאינם ראויים) יישא אתכם לעונש הזה:¹⁴ (ד) וַיִּדְעַתֶּם כִּי שַׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת תדעו לכם! אני (ה') שלחתי אליכם את המצווה הזאת, את המצווה שיש להיזהר בכבודי,¹⁵ לְהִיֹּת בְּרִיתִי אֶת לְוִי ואני רוצה שתקיימו

לגלות את האוצר שבתורה

1 מצודות.
2 מצודות.
3 תרגום.
4 תרגום. מלבי"ם: פירוש צלעות הפסוק הוא כך: או שאתם לא תשמעו מצד מה שאני מזהיר אתכם, או שלא תשימו לב מצד מסקנה שכלית המכריחה זאת.
5 מצודות.
6 בדבר התיאור של "צבאות" עיין ביאורנו בפרק א' פסוק ד'.
7 מצודות.
8 מצודות. רש"י: הכוונה בברכה אינה לברכה שה' שלח מאז שנבנה בית המקדש, אלא לברכה הנצרכת לכל מיני דברים כמו הדגן, התירוש והיצהר. מלבי"ם: הכוונה שה' יקלל את ברכת הכהנים שהם היו מברכים בו את בני ישראל.
9 מצודות. רש"י: כוונת הנביא לומר שהקללה לא תחול על תנאי, אלא היא תבא בוודאות משום שה' יודע שעתם ישראל לא ישמע בקולו. מהר"י קרא: בתחילה אמר הנביא שהקללה תחול על תנאי, "אם לא תשמעו" ובסוף דבריו אמר שאין צורך בתנאי משום שברור לו שבני ישראל לא ישמעו לדבריו.
10 מצודות. רד"ק: פירוש המילה "גער" בפסוק זה אינו מלשון גערה ונזיפה, אלא מלשון השחתה.
11 א"ע. מלבי"ם: חגי וזכריה הבטיחו לבני ישראל שכאשר הם יתחילו לבנות את בית המקדש, תהיה הצלחה בתבואה, והנביא אומר שעתה, לאחר שחטאו, כבר לא תהיה הצלחה בתבואה.
12 מצודות.
13 מצודות.
14 מצודות. רש"י: הכוונה היא שהזבל שה' יפזר על עם ישראל יישא אתכם להיות מבזים כמו הקרבנות. א"ע: יש כאן משל, והנמשל הוא שהאויב ירחיק את בני ישראל מעל פניו של ה'.
15 מצודות.

את חלקכם בברית שכרתי עם שבט לוי (להיות כהנים נאמנים לה'),¹⁶ **אָמַר יְקֹקֶץ צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות¹⁷: **(ה) בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם** הברית שכרתי איתו (עם נציגי שבט לוי: אהרון, אלעזר ופנחס)¹⁸ נתנה לו את החיים והשלום,¹⁹ **וְאַתֶּנֶם לֹא מוֹרָא וַיִּירֹאֲנִי** אני (ה') נתתי לו את החיים והשלום כשכר על שהיה לו והוא היה ירא מפניי (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת, והכוונה היא לנציגי שבט לוי: אהרון, אלעזר ופנחס),²⁰ **וּמִפְּנֵי שְׁמִי נַחַת הוּא** והוא היה מתמלא בפחד מפני שמי, הוא היה ירא מפניי²¹: **(ו) תּוֹרַת אֱמֶת הִיְתָה בְּפִיהוּ** הוא (אהרון, אלעזר ופנחס) לימד את עם ישראל תורת אמת, כל מה שלימד, היה גם בליבו (ובשעת הלימוד הוא לא היה אחד בפה ואחד בלב),²² **וְעוֹלָה לֹא נִמְצְא בְּשַׁפְּתָיו** והוא לא הוציא מפיו דבר עולה (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת),²³ **בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלֵּךְ אֶתִּי** כדי לקיים את מצוותי, היה רודף שלום ומדריך את הבריות ללכת בדרך ישרה,²⁴ **וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעוֹן** והוא מנע מאנשים רבים מלהמשיך לחטוא²⁵: **(ז) כִּי שִׁפְּתַי כִּהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת** ראוי ששפתיהם של הכהנים ישמרו דעת, ראוי שהכהנים ידברו רק דברי דעת,²⁶ **וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ** (ראוי שהכהנים ידברו רק דברי דעת) משום שעם ישראל יבקש ללמוד תורה מפיהם של הכהנים,²⁷ **כִּי מִלֵּאךְ יְקֹקֶץ צְבָאוֹת הוּא** (עם ישראל לבקש ללמוד תורה מהכהנים) משום שהכהנים הם השלוחים של ה' צבאות ללמד תורה בעם ישראל²⁸: **(ח) וְאַתֶּם סִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ וְאַתֶּם, הַכֹּהֲנִים שֶׁל הַיּוֹם, סִרְתֶּם מִהַדְרֵךְ שֶׁבָּה רָאוּי לַכֹּהֲנִים לִלְכַת בָּהּ,**²⁹ **הַכְּשָׁלְתֶם רַבִּים בְּתוֹרָה אֶתֶם הַכְּשַׁלְתֶּם אֲנָשִׁים רַבִּים בְּדִינֵי הַתּוֹרָה עַל יְדֵי שֶׁהוֹרִיתֶם הוֹרָאוֹת שְׂאִינָן נְכוֹנוֹת וְאִינָן**

¹⁶ רש"י.

¹⁷ בביאור הביטוי "צבאות" – עיין בביאורנו לפרק א' פסוק ד'.

¹⁸ רש"י בפירושו לפסוק ו'. א"ע שם הביא דעות שונות אם הנאמר על אהרון, פנחס או שניהם ובניהם

הקדושים.

¹⁹ מצודות.

²⁰ **מצודות תרגום:** הכוונה היא שה' נתן לו ללמוד את התורה בשלמות. רש"י: פירוש הפסוק הוא שה' נתן לו את הברית על מנת שיקבל את הברית במורא, וכך עשה אהרון והיה ירא מאת ה'. **רד"ק:** החיים היינו שפנחס היה חי לאורך שנים רבות, גם אם איננו אומרים שפנחס הוא אליהו, זכה פנחס לחיים של לפחות שלוש מאות שנה. א"ע: פסוק זה מדבר אל עם ישראל ולא אל הכהנים. הנביא אומר שה' כרת ברית עם הכהנים משום שהם מקריבים קרבנות עבור עם ישראל, ולכן ציווה שיהיו יראים מפני הכהנים, ועל ידי הקרבת הקרבנות, יהיה לעם ישראל החיים והשלום. בפירוש נוסף כתב שכוונת הנביא "ואתנם לו", היינו לשבט לוי שה' יתברך נתן לו מצוות רבות.

²¹ **מצודות מלבי"ם:** בעוד צלע הפסוק הקודמת עוסקת ביראת הרוממות ("ואתנם לו מוראי וייראני"), צלע זו עוסקת ביראת העונש.

²² **רד"ק. מצודות:** הכוונה לשני דברים שכתובים כאן: א. לימד תורה. ב. לא נטה מדרך האמת. **מהר"י קרא:** הכוונה היא שהוא באמת היה מורה הוראות לעם ישראל. **מלבי"ם:** התורה שלמד היא התורה האמיתית שלמד בהר סיני.

²³ **רד"ק. א"ע:** העולה שלא נמצאה אצל הכהנים היא שהם לא לקחו שוחד. **מלבי"ם:** הבדל בין "פיהו" ל"שפתיו" הוא ש"פיהו" מציין את מה שנמצא בפנים והשפה מציין את מה שנמצא בחוץ. הנביא אומר שבין מה שהכהן קיבל מרבותיו (פיהו) ובין מה שהוציא החוצה ללמד אחרים על סמך הקשים הגיוניים וכדומה, היה אמת. ²⁴ **מצודות רד"ק:** בשלום היינו שהלך איתי (עם ה') בשלום לעשות את רצון ה', "ובמישור" היינו שהוא הלך בדרכי בני אדם בדרך הישרה. הוי אומר: אהרון קיים גם את המצוות שבין אדם לחברו וגם את המצוות שבין אדם למקום. א"ע פירש בצורה הפוכה: "בשלום" היינו עם עם ישראל, ו"מישור" היינו עם ה'.

²⁵ **מצודות מהר"י קרא:** על ידי שהורה משפטים ישרים לעם ישראל, הוא השיב רבים מעוון. **מלבי"ם:** הנביא לימד את בני ישראל רבות, בין בענייני תורה ובין בענייני הנהגה.

²⁶ **מצודות א"ע:** על ידי שהכהן יהיה ישר, ירבו האנשים הישרים בעם ישראל משום שילמדו ממנו.

²⁷ **מצודות מלבי"ם:** גם כאן יש את החילוק בין מה שהכהן מוציא בשפתיו שזהו התורה שהוא למד מעצמו, לבין מה שהוציא מפיו שזהו התורה שהוא קיבל מרבותיו.

²⁸ **מצודות:** בעניין התואר "צבאות" – עיין פרק א' פסוק ד' בביאורנו.

²⁹ מצודות.

ראויות (לדוגמא: ההוראה שמותר להקריב קרבנות בעלי מומים),³⁰ שַׁחַתְּם בְּרִית הַלְוִי אָמַר יְקֹוֹק עֲבָאוֹת ה' צבאות אמר שאתם השחתתם את הברית שהוא (ה') כרת עם אהרון וצאצאיו – שהכהנים יכבדו את ה' וישרתו אותו, ואילו אתם (הכהנים בזמן הנביא) ביזיתם את ה' בניגוד לברית³¹: (ט) וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נְבוֹזִים וְשָׁפְלִים לְכָל הָעָם (ומכיוון שאתם ביזיתם אותי ובכך הפרתם את הברית) גם אני (ה') אגרום לכך שאתם תהיו מבוזים ושפלים בעיני העם (מצב זה הוא הפוך לחיים ושלום שנכרת בברית),³² כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת דְּרָכַי (אני אגרום שאתם תהיו מבוזים) כשיעור שאתם אינכם שומרים את דרכיי. ככל שאתם סוטים יותר מהדרך שבה היה ראוי שתלכו, כך תבוזו יותר,³³ וְנִשְׁאַיִם פָּנִים בַּתּוֹרָה (אני אגרום שאתם תהיו מבוזים) כפי השיעור שאתם מטים את הדין עבור העשירים והמכובדים, ובכך אתם מעקמים את חוקי התורה כרצונכם³⁴: (י) הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכָלֵנוּ הֲלֹא כֹלֵנוּ בְנֵי יַעֲקֹב, וְכֹלֵנוּ קְרוּבִים זֶה שֶׁל זֶה בְּגוֹף,³⁵ הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ וְהֲלֹא אֵל אֶחָד בְּרָא אֶת כֹּלֵנוּ, וְאִם כֵּן כֹּלֵנוּ קְרוּבִים זֶה שֶׁל זֶה מִצַּד הַנֶּפֶשׁ,³⁶ מִדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאֶחָיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ וְאִם כֵּן, מִדּוּעַ אֲנַחְנוּ בּוֹגְדִים בְּבְרִית הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, וְאֲנַחְנוּ בּוֹגְדִים בְּנָשִׁים הַקְּרוּבוֹת אֵלֵיהֶן בְּכֵן שֶׁאֲנַחְנוּ נוֹשְׂאִים נָשִׁים נִכְרִיּוֹת? הַנְּבִיא מוֹכִיחַ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁנִּשְׂאוּ נָשִׁים נִכְרִיּוֹת בְּמִקּוֹם לְשֵׁאת נָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל. טַעֲנַת הַנְּבִיא מִתְחַלֶּקֶת לְשָׁנִים: א. כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְרוּבִים זֶה לָזֶה וּמִמִּילָא אֲסוּר לְבַגּוֹד בְּנָשׁוֹת יִשְׂרָאֵל וּלְשֵׁאת נָשִׁים נִכְרִיּוֹת בְּמִקּוֹמָן. ב. יֵשׁ בְּכֵן מִשׁוֹם חִילוּל הַבְּרִית עִם ה' שֶׁלֹּא לְשֵׁאת נָשִׁים נִכְרִיּוֹת³⁷: (יא) בְּגִדְהָ יְהוּדָה תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה עָשׂוּ מַעֲשֵׂה בְּגִדִּיהָ (בְּכֵן שֶׁנִּשְׂאוּ נָשִׁים נִכְרִיּוֹת),³⁸ וְתוֹעֵבָה נַעֲשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹעֵבָה (שֶׁל נְשִׂיאת נָשִׁים נִכְרִיּוֹת) נַעֲשְׂתָה בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל. לוֹ הָיוּ תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה נִפְרָדִים מִשָּׂאר הָעָם וְלֹא הָיוּ רוֹאִים כֹּלָם אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, הִיָּה חֲטָאָם חֲמוּר פְּחוּת, אֲךָ עַתָּה שֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל, חֲטָאָם חֲמוּר הֵרֵב יוֹתֵר,³⁹ וּבִירוֹשָׁלַם הַחֲטָא חֲמוּר עוֹד יוֹתֵר מִשׁוֹם שֶׁהוּא נַעֲשֵׂה בִירוּשָׁלַם,⁴⁰ כִּי חָלַל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְקֹוֹק אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נִכְרִי שֶׁהָרִי הָעָם בִּיהוּדָה, שֶׁהִיָּה קוֹדֵשׁ לֵה', חִלַּל עֲצָמוֹ עַל יְדֵי שֶׁבָעַל נָשִׁים נִכְרִיּוֹת⁴¹: (יב) יִכְרַת יְקֹוֹק לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה ה' יִכְרוֹת מֵאֲדָם שִׁיחֲטָא בְּחֲטָא זֶה, שֶׁבָעַל אִשָּׁה נִכְרִי, עַד וְעָנָה מֵאֲהֵלֵי יַעֲקֹב (ה' יִכְרִית מִמִּי שֶׁחֲטָא בְּבַעֲלַת נָשִׁים נִכְרִיּוֹת) בֶּן שִׁילְמַד בְּבֵית הַמְּדַרֵּשׁ. הַנְּבִיא מוֹנֵה שְׁנֵי סוּגֵי לּוֹמְדִים בְּבֵית הַמְּדַרֵּשׁ: "עַר" הוּא

³⁰ מהר"י קרא + מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא שהכהנים גם סרו בעצמם מדרך התורה וגם הכשילו אחרים באופן שבו הורו להם.
³¹ מצודות. בעניין ביאור התואר "צבאות" – עיין בביאורנו לפרק א' פסוק ד'.
³² מצודות. רד"ק: מטרת הכהנים בהתנהגותם הייתה כדי שהעם יאהב אותם, ומידה כנגד מידה, ה' יגרום להם להיות דווקא מבוזים.
³³ מצודות.
³⁴ מצודות. רד"ק: נשיאת הפנים הייתה בכך שהכהנים היו נמנעים מלומר לעשירים שהם מקריבים קרבנות פסולים.
³⁵ מצודות.
³⁶ מצודות.
³⁷ מצודות. רד"ק: יש ברית אצל האבות שלא לבגוד בנשותיהן ולא לשאת נשים נוספות עליהן, כפי שאברהם ויצחק לא נשאו נשים נוספות למרות שלא היו להם בנים משרה ורבקה, עד שהנשים עצמן אמרו להם לשאת אישה נוספת. מלבי"ם: הכוונה היא שכל בני ישראל מאוחדים תחת אמונה בה'.
³⁸ מצודות.
³⁹ מצודות.
⁴⁰ מצודות.
⁴¹ מצודות. לשיטתו, "בת אל נכר" פירושו בת אישה מעם אחר, אך אין הכוונה דווקא לעובדת עבודה זרה. א"ע: הכוונה לבת עכו"ם שעובדים ע"ז. רד"ק: הכוונה היא שהם חיילו את בנות ישראל הקדושות. בשם חז"ל כתב שהכוונה היא שכל הבא על הגויה כאילו התחתן עם העכו"ם.
⁴² מצודות.

תלמיד שמתעורר לשאול את רבו את השאלות שבהן הוא מסופק, ואילו "עונה" הוא החכם שמשיב לתלמיד ששאל,⁴³ ומגיש מנחה ליקוק צבאות ואם החוטא שבעל אישה נכרית הוא סהן, ה' יכרית ממנו מגיש מנחה לשם ה' צבאות⁴⁴: (יג) וְזֹאת שְׁנִית הַתְּעִשׂוּ וְאַתֶּם חֲטָאתֶם בְּחַטָּא נֹסֵף עַל הַחַטָּא שֶׁל בִּזְיוֹן הַמִּזְבֵּחַ.⁴⁵ גם כאן הכוונה לחטא של נשיאת נשים נכריות, אלא שהפסוקים האחרונים דבירו על עצם נשיאת נשים נכריות, וכאן הנביא מוסיף חטא נוסף: בני ישראל היו מתחתנים עם אישה נכרית בנוסף לאישה ישראלית, והם היו מתייחסים לנשים הנכריות יפה יותר ממה שהיו מתייחסים לנשים הישראליות,⁴⁶ כְּסוֹת דְּמָעָה אֶת מִזְבַּח יְקוֹק בְּכִי וְאַנְקָה הַדְּמָעוֹת שֶׁנִּגְרְמוּ עַל יְדֵי הַבְּכִי וְהָאֲנָחוֹת, כיסו את מזבח ה'. הכוונה לשות ישראל שהיו באות לפני המזבח כדי לבכות על שהגברים בישראל העדיפו לשאת נשים נכריות עליהן,⁴⁷ מֵאִין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלִקְחַת רֵצוֹן מִיְדֵכֶם וְלִכֵּן אֵין עוֹד סִיבָה לִפְנוֹת אֶל הַמִּנְחוֹת שֶׁאַתֶּם מִקְרִיבִים לִפְנֵי וְלִהְתַּרְצוֹת לִקְחַת מִכֶּם קֶרְבָּנוֹת⁴⁸: (יד) וְאַמְרָתֶם וְשִׁמָּא תִּנְסוּ לַעֲנוֹת לִי וְלִהְסַבֵּיר אֶת מַעֲשֵׂיכֶם בְּאוֹפֵן הַבֵּא:⁴⁹ עַל מָה עַל מָה ה' כוּעֵס? הֲרֵי אֲנַחְנוּ נוֹשְׂאִים נְשִׁים נְכָרִיּוֹת מִשׁוֹם שְׁבוֹת יִשְׂרָאֵל בְּגָדוּ בְּנוֹ,⁵⁰ עַל כֵּי יְקוֹק הָעֵיד בֵּינָךְ וּבֵין אִשְׁתִּי נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בְּגִדְתָּהּ בָּהּ וְהִיא חִבְרָתְךָ וְאִשְׁתִּי בְּרִיתְךָ אַעֲנֶה שְׂכֵעֵס ה' הוּא עַל שֶׁהוּא (ה') הָעֵיד שֶׁאַתָּה הוּא זֶה שֶׁבְּגִדְתָּ בְּאִשְׁתִּי נְעוּרֶיךָ, אֲבָל אֲשֶׁתְךָ נִשְׂאָרָה נִאֲמָנָה לָךְ וְהִיא לֹא בְּגָדָה בְּךָ. הַנְּבִיא מִפְרִיךְ אֶת טַעֲנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׂאוּ נְשִׁים נְכָרִיּוֹת מִשׁוֹם שֶׁמִּשׁוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ נִאֲמָנִים לָהֶם, וְהוּא (הַנְּבִיא) אֹמֵר שֶׁמִּשׁוֹת יִשְׂרָאֵל הָיוּ נִאֲמָנוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, וְהַגְּבִרִים הֵם שֶׁבְּגָדוּ בְּנִשְׁוֹתֵיהֶן⁵¹: (טו) וְלֹא אֶחָד עָשָׂה לֹא הָיָה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁעָשָׂה כַּמַּצּוּוֹת ה', שֶׁלֹּא נִשָּׂא אִשָּׁה נְכָרִית,⁵² וְשִׂאָר רוּחַ לֹא וְלֹא נִשְׂאָרָה לֹא רַק רוּחַ יִשְׂרָאֵל מִשׁוֹם שֶׁהוּא עִירֵב גַּם רוּחַ נְכָרִית אִיתוֹ (עַל יְדֵי שֶׁהִתְחַתֵּן עִם אִשָּׁה נְכָרִית),⁵³ וְמָה הָאֶחָד מִבְּקֵשׁ וְמָה הַקְּבִי"ה (שֶׁהוּא אֶחָד) מִבְּקֵשׁ מִכֶּם?⁵⁴ זֶרַע אֱלֹהִים ה' מִבְּקֵשׁ שֶׁתִּבְיָאוּ לוֹ זֶרַע אֱלֹהִים, זֶרַע יִשְׂרָאֵל

⁴³ מצודות. תרגום: הכוונה לבן ונכד. רד"ק: הכוונה לאנשים חיים: "ער" הוא הפך הישן, ו"עונה" הוא מי שעונה כאשר קוראים לו. מלבי"ם: הכוונה שבני ימותו.

⁴⁴ מצודות. בדבר הביאור של התואר "צבאות" – עיין בביאורנו לפרק א' פסוק ד'. מלבי"ם: הכוונה היא שהבנים לא יגישו מנחה לה' משום שהם יהיו גויים כמו אימותיהם.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ רש"י. מלשון הא"ע משמע שהכוונה היא לאותו חטא של נשיאת נשים נכריות. מהר"י קרא: כתב בשם חז"ל שהכוונה ב"שנית, היא שזה שנית לחטא השיטים. הנשים היו באות לפני המזבח כדי להיבדק במי סוטה.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות. רד"ק: פירש בשני אופנים את עניין "אשת בריתך". א. כוונת הנביא לומר שהאישה כרתה ברית כשהיא נלקחה להיות אשת נעורים לבעלה. ב. גם אם האישה אינה אשת נעורים והייתה מתחתן עם אישה ישראלית נוספת כדי שתוליד לך עוד ילדים, הדבר היה לגיטימי, אלא שכאן החטא הוא שהתחתנת עם אישה נכרית. מלבי"ם: הכוונה שה' הוא שמעיד בחופה שהם באמת התחתנו.

⁵² א"ע. רד"ק: כוונת הנביא לומר שאברהם אבינו שהוא היה אחד, לא עשה כמוהם, ולא רדף אחרי תאוות הבעילה, אלא עשה זאת רק כדי להשאיר זרע אלוקים. בשם אבינו פירש שהכוונה היא שבני ישראל היו תמהים: האם אברהם לא עשה כן שהתחתן עם הגר? הנביא ענה להם שאברהם רק ביקש זרע אלוקים, כלומר: אברהם בעל את הגר רק בגלל שלא היה לו זרע משרה אשתו. רש"י: הכוונה שה' עשה לאדם וחווה, כל הרוחות ונפשות יצאו מאדם הראשון. מלבי"ם: הכוונה שה' ברא את אדם וחווה ביחד, כגוף אחד.

⁵³ א"ע. רד"ק: היה לאברהם אבינו יתרון גדול. מלבי"ם: הכוונה היא שהסיבה שה' ברא את אדם וחווה בגוף אחד היא כדי שהם יהיו ברוח אחד שיחבר ביניהם, באמונה בדבר משותף, ואמונה זו היא החיבור בין הבעל לאשתו, כדי שייצא "זרע אלוהים".

⁵⁴ א"ע. רש"י: מה הבעל מבקש בכך שהוא תובע את אשתו? מדוע הוא מבזה את אשתו? כמו"כ מעיר רש"י על פירושו של התרגום המחבר את המילים "ומה האחד מבקש" למרות שיש זקף על המילה "אחד" ואז אמורה להיות הפסקה "וה האחד" – "מבקש זרע אלוהים". בשם אגדה כתב שנושאי הנשים הנכריות נאספו ושאלו

כשר, ⁵⁵ וְנִשְׁמְרֶתֶם בְּרוּחֵכֶם אתם צריכים להישמר ברוח שלכם, אתם צריכים להתגבר על יצרכם, על ידי שלא תישאו נשים נכריות, ⁵⁶ וּבְאִשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל יִבְגַּד ואסור שרוחכם תבגוד באשת נעוריים, בנשות ישראל: ⁵⁷ (טז) כִּי שָׁנָא שְׁלַח אָמַר יְקֹנֵק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ה' אלוקי ישראל אמר: אם אתה שונא את האישה הישראלית שהתחתנת איתה – תגרש אותה (אך אל תתחתן עם אישה נכרית), אך תתחתן עם אישה ישראלית אחרת, ⁵⁸ וְכִסָּה חָמֶס עַל לְבוּשׁוֹ אָמַר יְקֹנֵק צְבָאוֹת ואל תגיעו למציאות שבה יש לכם מחשבות רעות על נשותיכם ושאתם מכסים עליהם (על המחשבות), ⁵⁹ וְנִשְׁמְרֶתֶם בְּרוּחֵכֶם וְלֹא תִבְגְּדוּ או שתתגברו על השנאה שיש לכם על משותיכם, אך אסור שתבגדו בהן על ידי שתתחתנו גם עם נשים נכריות. הנביא אומר שאם בני ישראל שונאים את משותיהם, עדיף שהם יגרשו אותן ויתחתנו עם אישה אחרת, מאשר שיתחתנו עם אישה נכרית) או שיתגברו על שנאתם וישארו נשואים לאותן נשים, ⁶⁰ (יז) הוֹגְעֵתֶם יְקֹנֵק בְּדַבְרֵיכֶם אתם (בני ישראל) גרמתם לה' יגיעה ועייפות. כמובן שה' יתברך לא יהיה אף פעם עייף, אלא שהנביא דיבר בלשון שבני אדם יוכלו להבין אותו, ⁶¹ וְאִמְרֶתֶם בְּמֶה הוֹגְעֵנוּ ואם תשאלו: במה גרמנו לה' שיהיה יגע ועייף? ⁶² בְּאִמְרֵיכֶם אתם גורמים לה' להתייגע, על ידי שאתם אומרים את אחד משתי הטענות הבאות. הכוונה שבני ישראל היו רואים שהרשעים מצליחים בדרכם, ולכן הם היו מגיעים לאחת משתי המסקנות הבאות: ⁶³ (1) כָּל עֲשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינֵי יְקֹנֵק וּבִהֶם הוּא חֲפִיץ (טענה ראשונה שאתם אומרים: כל מי שעושה רע – הוא טוב בעיני ה', וה' חפץ בעושי הרעה) (משום שהוא אינו מעניש אותם), ⁶⁴ (2) אִוְ אֵיךְ אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט (או שאתם אומרים את טענתכם השנייה) היכן ה' שיעשה את המשפט במי שעובר על רצונו. בכך שה' אינו מעניש עדיין את מי שעבר על רצונו – סימן הדבר שאין לו רצון. ⁶⁵

האם אברהם לא עשה כן, וענה להם הנביא שאברהם התכוון רק שיהיה לו זרע אלוהים. בסיום דבריו כתב רש"י שיש לפרש לפי התרגום (שהכוונה ששאר הרוחות נבראו ממנו) משום שלשון "שאר" היינו מלשון שארית.

⁵⁵ א"ע.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ א"ע. מצודות: הכוונה שיטו את הרצון לאהוב את הנשים הישראליות.

⁵⁸ מצודות. א"ע: הכוונה שה' שגא את מי שמגרש את אשתו ואת מי שמכסה על שנאתו. בפירוש נוסף כתב שה' הוא שיראה את שנאתו של מי שמכסה על שנאתו.

⁵⁹ מצודות. מלבי"ם: גם אם גירוש האישה הוא חמס, עדיין זהו חמס נסתר, לעומת התעללות מתמדת באישה, שזהו חמס מגולה.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות. מלבי"ם: החטא שלהם הוא שהם מייחסים לה' אפשרות להיות יגע ועייף.

⁶² מצודות.

⁶³ רש"י.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

מלאכי פרק ג

(א) פסוק זה ממשיך את הפסוק המסיים את הפרק הקודם, שם טענו בני ישראל שה' אינו עושה דין ברשעים. הַנְּנִי שֶׁלַח מְלֹאכֵי בַעֲתִיד, בזמן הגאולה, אני (ה') עתיד לשלוח מלאך,¹ וּפְנֵה דָרֶךְ לְפָנַי הַמְּלֹאךְ עתיד לפנות לפניי את הדרך, הוא יבער מהעולם את החוטאים,² וּפְתָאֵם יָבוֹא אֶל הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים ומלך המשיח שאתם כל כך רוצים שיבוא, יבוא בפתאומיות ובהפתעה אל ההיכל שלו, מלך המשיח יתגלה בפתאומיות,³ וּמְלֹאךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֹפְצִים הִנֵּה בָא וְאֵלֵיהוּ הַנְּבִיא שָׁבוּ אַתֶּם כֹּל כֵּךְ חֹפְצִים, יבוא עוד לפני מלך המשיח,⁴ אָמַר יִקְוֶה צְבָאוֹת כִּד אָמַר ה' צְבָאוֹת:⁵ (ב) וּמִי מְבַלְבֵּל אֶת יוֹם בּוֹאוֹ מִי יוּכַל לִסְבּוֹל אֶת הַיּוֹם שָׁבוּ יבוא אותו מלאך,⁶ וּמִי הָעֹמֵד בְּהִרְאוֹתָו וּמִי יוּכַל לְהִירְאוֹת בּוֹזֵם שֶׁהַמְּלֹאךְ יִירָאָה (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת),⁷ כִּי הוּא כָּאֵשׁ מִצָּרְף הַמְּלֹאךְ יִשְׁמִיד אֶת הַרְשָׁע כִּמוֹ שֶׁהָאֵשׁ מוֹצֶכֶת אֶת הַכֶּסֶף וּמוֹצִיָּאָה מִמֶּנּוּ אֶת הַסִּיגִים,⁸ וּכְבָרִית מְכַבְּסִים הַמְּלֹאךְ יִשְׁמִיד אֶת הַרְשָׁע כִּמוֹ שֶׁהַבּוֹרִית, חוֹמֵר נִיקוּי הַמוֹפֵק מֵעֵשֶׂב וּמִשְׁמֵשׁ לְכַבִּיסָה, מְכַבֵּס אֶת הַבְּגָד מִלְּכָלוֹךְ. הַנְּבִיא אָמַר שֶׁהַמְּלֹאךְ עֵתִיד לְהִשְׁמִיד אֶת הַרְשָׁע וְאֵף הַרְשָׁע לֹא יוּכַל לְעַמּוֹד בְּפָנָיו:⁹ (ג) וַיֵּשֶׁב מִצָּרְף וּמְטַהֵר כֶּסֶף מְלֹאךְ ה' יִפְנֶה מִכֹּל עֶסְקִיו וַיֵּשֶׁב לְטָהָר כִּמוֹ שֶׁמִּזְקָקִים כֶּסֶף מֵהַסִּיגִים שָׁבוּ (כפי שנראה בצלע הבאה של הפסוק),¹⁰ וַטַּהֵר אֶת בְּנֵי לְוִי וְזָקַק אֶתֶם כְּזֶהֱבָ וּכְכֶסֶף מְלֹאךְ ה' יִטְהַר אֶת בְּנֵי לְוִי עַל יְדֵי שִׁיזָקָה אֹתָם כִּמוֹ שֶׁמִּזְקָקִים כֶּסֶף וְזֶהֱבָ, מְלֹאךְ ה' יִסִּיר אֶת בְּנֵי לְוִי הַמְּבֹזִים אֶת ה', כִּד שִׁישְׁאָרוּ רַק בְּנֵי לְוִי הַרְאוּיִים לְעִבּוֹד בַּמִּקְדָּשׁ,¹¹ וְהָיוּ לְיִקְוֶה מְגִישֵׁי מִנְחָה בְּצִדְקָה וְאִזּוֹ יִחְזְרוּ בְּנֵי לְוִי לְהִיּוֹת מְגִישֵׁי מִנְחָה לֵה' כְּפִי הַדִּין, בְּנֵי שֶׁבֹט לְוִי יִקְרִיבוּ אֶת הַקֶּרְבָּנוֹת לְפָנַי ה' תוֹךְ הַקִּפְדָּה עַל כֹּל דִּינֵי הַקֶּרְבָּנוֹת:¹² (ד) וְעֲרֵבָה לְיִקְוֶה מִנְחָתָּה יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם רַק אִזּוֹ, לְאַחַר שֶׁמְּלֹאךְ ה' יִטְהַר אֶת בְּנֵי לְוִי, הַמִּנְחָתוֹת וְהַקֶּרְבָּנוֹת שִׁיּוֹקְרְבוּ בִירוּשָׁלַם יִהְיוּ עֲרֵבִים לֵה', ה' יִקְבַּל בְּרִצּוֹן אֶת הַקֶּרְבָּנוֹת שֶׁהַכֹּהֲנִים יִקְרִיבוּ לוֹ,¹³ כִּימֵי עוֹלָם (הַקֶּרְבָּנוֹת יִהְיוּ עֲרֵבִים לֵה') כִּמוֹ הַקֶּרְבָּנוֹת שֶׁהוֹקְרְבוּ לֵה' בִּימֵי מֹשֶׁה רַבִּינוֹ,¹⁴ וּכְשֵׁנִים קְרָמְנֵיּוֹת (הַקֶּרְבָּנוֹת יִהְיוּ עֲרֵבִים לֵה') כִּמוֹ הַקֶּרְבָּנוֹת שֶׁהוֹקְרְבוּ לֵה' בִּימֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ:¹⁵ (ה) וְקִרְבַּתִּי אֵלֵיכֶם לְמִשְׁפַּטְּי וְאִזּוֹ, בִּימֵי הַגְּאוּלָּה, אֲנִי (ה') אֶתְקַרֵּב אֵלֵיכֶם (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) כִּדִּי לְעִשׂוֹת

לגלות את האוצר שבתורה

¹ מצודות. א"ע: ייתכן שהכוונה למשיח בן יוסף. מלבי"ם: בזמן הזה הקב"ה כביכול אינו יכול עדיין להתגלות לעשות דין ברשעים, משום שאם הוא יתגלה, לא יהיה מקום לבחירה חופשית.
² מצודות. רד"ק: הכוונה לקיבוץ גלויות.
³ מצודות. לפירוש, המלאך ומלך המשיח הם שניים. א"ע: המלאך והאדון הם שניהם מלך המשיח. רד"ק: הגאולה תהיה פתאומית משום שהקץ לא התגלה בספר דניאל. מלבי"ם: האדון הוא הקב"ה שיכול להתגלות רק לאחר שהמלאך יכין את הדרך לפניו.
⁴ מצודות זוהי הסיבה שכתוב "הנא בא" בלשון עבר, משום שכאשר מלך המשיח יבוא, אליהו הנביא כבר יבוא לפניו.
⁵ בהסבר התואר צבאות – עיין ביאורנו לפרק א' פסוק ד'.
⁶ מצודות.
⁷ מצודות.
⁸ מצודות.
⁹ מצודות. א"ע: מדובר כאן על נבואתו של זכריה.
¹⁰ רש"י.
¹¹ מצודות.
¹² מצודות.
¹³ מצודות.
¹⁴ מצודות.
¹⁵ מצודות.

בכם משפט,¹⁶ וְהִיְיִתִי עַד מְמֹהֶר המשפט לא יתעכב מכיוון שאני (ה') אמהר להעיד עליכם, והנביא מפרט את מי ה' ידון ועל מי הוא יעיד: I¹⁷ בְּמִכְשָׁפִים ה' ידון ויעיד את המכשפים למיניהם,¹⁸ 2) וּבְמִנְאָפִים וכן ידון ה' ויעיד בנואפים,¹⁹ 3) וּבְנִשְׁבָּעִים לְשֶׁקֶר וכן ידון ה' ויעיד בנשבעים לשקר,²⁰ 4) וּבְעֵשְׂקֵי שֹׁכֵר שְׂכִיר אֱלֹמְנָה וְיִתוֹם וכן ידון ה' ויעיד באלה שגוזלים את שכרם של היתומים והאלמנות,²¹ 5) וּבְמִטְזֵי גֵר וכן ידון ה' ויעיד באלה שבשעת הדין, מטים את הדין של הגרים, ומחייבים אותם (את הגרים) שלא כדיון,²² וְלֹא יִרְאוּנִי מי שחטא בחמש החטאים האלה, אינו ירא אותי (את ה') משום שהוא חושב שאף אחד לא רואה אותו. כל העברות האלה נעשות בסתר, וממילא רק ה' יכול לראות אדם שעובר עליהם,²³ אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת כך אמר ה' צבאות. בפסוקים אלה, עונה הנביא לטענה שנשמעה בסוף הפרק הקודם, שם טענו בני ישראל שה' אינו מעניש את הרשעים²⁴: (ו) כִּי אֲנִי יְקֹזֵק לֹא שְׁנִיתִי שהרי דעתי (של ה') לא השתנתה, ואני עדיין שונא את הרע (בניגוד למה שטענתם), וזאת למרות שאני (ה') אינני מעניש את החוטא מיד,²⁵ וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם וגם אתם בני יעקב עדיין לא הגעתם אל סופכם. גם אם אתם תמותו בלי לקבל עונש, אני (ה') עדיין יכול לחשיב לכם כגמולכם²⁶: (ז) לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מַחְקִי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מאז ימי אבותיכם, סרתם מהחוקים שלי ולא שמרתם אותם,²⁷ שׁוּבוּ אֵלַי וְאֲשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת ה' צבאות אמר: תשובו אליי ותקיימו את החוקים שלי, ואני אחזור ואיטיב לכם,²⁸ וְאַמְרַתֶּם בְּמִה נָשׁוּבָה וְאֵם תְּעִיזוּ ותשאלו: במה נשוב אל ה', במה אנחנו צריכים לחזור בתשובה²⁹: (ח) הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אֲתֶם קִבְּעִים אֹתִי האם ראוי שאדם כבידול יעשוק את אלוהים, כפי שאתם (בני ישראל) עושקים אותי (ה'),³⁰ וְאַמְרַתֶּם ושמה תשאלו: ³¹ בְּמִה קִבְּעוּנֶךָ (שמה תשאלו) במה אנחנו עושקים אותך,³² הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה (אני אענה לכם) אתם עושקים אותי בכך שאינכם נותנים לכהנים וללויים את התרומות והמעשרות שאתם

¹⁶ מצודות. רד"ק: ה' יפרע מדור זה בעולם הזה אך מהדורות האחרים הוא יפרע בעולם הבא משום שהוא לא דן אותם. מלבי"ם: למרות שה' אינו יכול לשפוט את העולם כפי שמגיע לו משום שאז יתבטל ענין הבחירה החופשית (כפי שפירש בפסוק א'), ה' אומר שהוא ישפוט את ישראל באופן שונה מאשר אומות העולם והוא לא יהיה כל כך רחוק מישראל כמו שהוא מהאומות. לכן, על עברות חמורות, ה' כן ישפוט את עם ישראל, אם כי לא באופן שהוא עתיד לשפוט אותם, אופן שיפוט כמו שמזקקים כסף וזהב.
¹⁷ מצודות. רד"ק: כוונת הנביא במהירות היא שהוא עתיד להביא עליהם את הגמול, את העונש, במהירות.

¹⁸ תרגום.

¹⁹ תרגום.

²⁰ תרגום.

²¹ מצודות.

²² מצודות.

²³ מצודות.

²⁴ בדבר פירוש התואר "צבאות" – עיין בביאורנו לפרק א' פסוק ד'.

²⁵ רש"י. רד"ק: הכוונה היא שה' לא משנה כלל ממה שהוא אומר לנביאיו.

²⁶ מצודות. רש"י כתב בשם חז"ל שהכוונה היא שה' לא העמיד אף אומה למשך יותר מפורענות אחת ואילו כשה' מוכיח את בני ישראל הוא מכלה את חיצו בהם והם אינם כלים. א"ע: הכוונה שה' לא יכלה את בני ישראל. גם אם האבא מת, בנו עדיין קיים. מלבי"ם: ה' אמר שהוא נשבע לאבות שהוא לא יכלה את בני ישראל, ולכן הוא מוכרח להעניש אותם מידי פעם ולא לתת לחטאים להצטבר.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

²⁹ מצודות. רד"ק: כוונת הנביא לומר שאם יש לבני ישראל דבר נוסף על מה שהוכיח אותם עד עתה: ביזוי הקרבנות, נשיאת נשים נכריות ותשובה.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות.

³² מצודות.

צריכים להפריש להם³³: **(ט) בְּמִאֲרָה אֲתֶם נְאֻרִים** הרי בגלל שאתם גוזלים את התרומות והמעשרות, אתם מקוללים בקללות שקיללתי אתכם, שהארץ לא תיתן את יבולה,³⁴ **וְאֲתִי אֲתֶם קִבְּעִים** ובכל זאת אתם ממשיכים לגזול את התרומות והמעשרות ואינכם לומדים את הלכת,³⁵ **הֲגֹי' כָּלֹּךְ** כל העם גוזל את התרומות והמעשרות³⁶: **(י) הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצֵר** לכן, כדי לחזור בתשובה, עליכם להביא לבית האוצר את כל המעשר. בית האוצר היה בית מיוחד בבית המקדש שהיה מיועד שיביאו אליו את התרומות והמעשרות, והנביא אומר שהחזרה בתשובה תהיה על ידי הבאת התרומות והמעשרות לשם,³⁷ **וַיְהִי טָרֶף בְּבֵיתִי** וכך התרומות והמעשרות ישמשו למזון לאנשי ביתי, לכהנים ולויים,³⁸ **וּבְחֲנוּנָי נָא בְּזֹאת אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת ה'** צבאות אמר שתנסו אותו עכשיו במצווה זו של הפרשת תרומות ומעשרות (כפי שמיד נראה בעז"ה),³⁹ **אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם** אני (ה') נשבע שאם תקיימו את מצוות הפרשת תרומות ומעשרות, אני (ה') אפתח את חלונות השמים,⁴⁰ **וְהִרִיקֹתִי לָכֶם בְּרִכָּה עַד בְּלִי דָּי** ודרך חלונות השמים אשפוך עליכם ברכה ללא גבול. הנביא אומר שעל ידי שבני ישראל יקיימו את מצוות הפרשת תרומות ומעשרות, הם יזכו שה' ישפיע להם ברכה גדולה בתבואה, והנביא הזמין אותם לסדוק את ה' בכך⁴¹: **(יא) וַיַּעֲרֹתִי לָכֶם בָּאֵכֶל** כדי שתוכלו לראות ברכה בתבואה, אני (ה') אגער בארבה שאוכל את התבואה שלכם,⁴² **וְלֹא יִשְׁחַת לָכֶם אֶת פְּרִי הָאֲדָמָה** וכך הארבה לא ישחית את גידולי הקרקע שגדלים על הארץ,⁴³ **וְלֹא תִשְׁכַּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה** וגם הגפן שבשדה לא תחסיר את פירותיה, גם הגפן תגדל את פירותיה,⁴⁴ **אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות⁴⁵: **(יב) וְאֲשֶׁר־אֲתַכֶּם כָּל הַגּוֹיִם** כל העמים יהללו וישבחו אתכם, העמים יאמרו עליכם "אשריכם",⁴⁶ **כִּי תִהְיוּ אֲתֶם אֶרֶץ חֲפִיץ** (העמים יהללו וישבחו אתכם) משום שארצכם תעשה לכם את כל מה שאתם חפצים, ארצכם תגדל יבול רב,⁴⁷ **אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות⁴⁸: **(יג) חֲזֹקוּ עָלַי דְּבַרְיֶכֶם אָמַר יְקֹוֹק ה'** אמר שהדברים שאתם אומרים עליו חזקים וקשים,⁴⁹ **וְאִמַּרְתֶּם וְשִׁמָּא תִשְׁאֲלוּ**:⁵⁰ **מַה נִּדְבַרְנוּ עֲלֶיךָ** (שמא תשאלו) אלו דברים קשים אנחנו (בני ישראל)

³³ מצודות.

³⁴ מצודות.

³⁵ מצודות. א"ע: קביעה מלשון עיכוב.

³⁶ מצודות. רד"ק: העם כולו לא היה נגוע בחטאים שהוזכרו לפני כן (נשיאת נשים נכריות וביזוי הקרבנות) ורק

בחטא זה של גזילת המעשר כולם היו נגועים.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ מצודות.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות. רד"ק: "עד בלי די" פירושו שלא יהיה מקום בכלים ואוצרות. תרגום: עד שתאמרו די. מלבי"ם: אם

הברכה הייתה על דרך הטבע, היה בכך משום ניסיון שאסור לנסות בו את ה', משום שלטבע יש גבול. אולם,

מכיוון שכאן מדובר על פתיחת ארובות השמים וברכת ה' שלדברים אלה אין גבול, הנביא אמר שמותר לנסות

בכך את ה'.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות.

⁴⁵ בדבר פירוש התואר "צבאות" – עיין ביאורנו לפרק א' פסוק ד'.

⁴⁶ רד"ק.

⁴⁷ מצודות. תרגום: העמים ישבחו אתכם על שארצכם תהיה מקום לשכינתי.

⁴⁸ בדבר פירוש התואר "צבאות" – עיין ביאורנו לפרק א' פסוק ד'.

⁴⁹ מצודות. א"ע: נבואה זו נאמרה על העתיד לבא.

⁵⁰ מצודות.

אמרנו עליך (ה')⁵¹: **יְדֹ אֱמַרְתֶּם שׁוֹא עֲבַד אֱלֹהִים** אתם אמרתם שאין שום סיבה לעבוד את ה' משום שהוא מרומם ואינו מתייחס למה שבני אדם עובדים אותו, וממילא הוא גם אינו נותן שכר למי שעובד אותו,⁵² **וְמִזֶּה בָּצַע** מה תהיה התועלת,⁵³ **כִּי שָׁמְרֵנוּ מִשְׁמֵרְתוּ** (מה תהיה התועלת) אם אנחנו נשמור את הדברים שה' ציווה אותנו לשמור עליהם, מה תהיה התועלת אם אנחנו נשמור את מצוות ה',⁵⁴ **וְכִי הֲלֹכְנוּ קְדֻרָנִית מִפְּנֵי יְקֹקֶת צְבָאוֹת** ומה תהיה התועלת אם אנחנו נלך בהכנעה מפני ה' בני ישראל היו שואלים מה תהיה התועלת אם יקיימו את מצוות ה', ועל דברים אלה אמר להם ה' שהם דברים חזקים וקשים⁵⁵:

(טז) וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מֵאֲשֵׁרִים זְדִים ומכיוון שאיננו רואים תועלת בעבודת ה', אנחנו משבחים את הרשעים. בני ישראל טענו שהרשעים הרוויחו כפליים:⁵⁶ **(1) גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה** הרשעים נבנו כבניין, הם הצליחו במעשי הרשעות שהם עשו,⁵⁷ **(2) גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלְטוּ** והרשעים גם הצליחו לבחון את ה' ולהימלט מהעונש. הנביא אומר שהרשעים הצליחו לעשות מעשים רעים וכביכול להוכיח שה' אינו מעניש עליהם⁵⁸:

(טז) אֵן נִדְבְּרוּ יְרֵאֵי יְקֹקֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אז, כאשר רוב האנשים דיברו ביניהם ואמרו שדרך הרשעים הצליחה, דיברו ביניהם האנשים שהם יראי ה', והחליטו ביניהם שכל דרכו של ה' הם לפי המשפט, (בניגוד לשאר האנשים שאמרו שהרשעים מצליחים ברשעותם),⁵⁹ **וַיִּקְשָׁב יְקֹקֶת וַיִּשְׁמַע** ה' הקשיב לדבריהם של הצדיקים ושמע אותם,⁶⁰ **וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לִפְנֵי לִירְאֵי יְקֹקֶת וְלַחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ** ה' כתב בספר הזיכרון שלפניו את דבריהם של יראי ה' ושל אלה שמרוממים את שמו של ה', כדי שבעתיד הוא ייתן להם שכר על דבריהם⁶¹: **(ז) וְהָיוּ לִי אֲמֹר יְקֹקֶת צְבָאוֹת** ה' צבאות אמר שדברי הצדיקים יהיו שמורים איתו,⁶² **לְיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סִגְלָה** (דברי הצדיקים יהיו שמורים) ליום שבו אני (ה') אשלם גמול לכל אדם כפי מעשיו (לרשעים ולצדיקים).⁶³ יום זה נקרא "סגולה" משום שזהו יום שבו ה' יתברך גנו באוצרו, עד שיגיע הזמן שבו הוא ישלם לכל אחד כפי מעשיו,⁶⁴ **וְחִמְלָתִי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמַל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֶבֶד אֹתוֹ** ואז (ביום שאשלם לכל אחד כגמולו), אני (ה') אחמול על הצדיקים כמו שאב חומל על בנו שעובד אותו⁶⁵: **(ח)**

לגלות את האוצר שבתורה

51 מצודות.
 52 רש"י + מצודות.
 53 מצודות.
 54 מצודות.
 55 מצודות. מהר"י קרא: הכוונה שהיו חשוכים בגלות.
 56 תרגום רש"י: בני ישראל טוענים שעד עתה הם עבדו את ה' ועכשיו כשהם רואים שהרשעים הצליחו, הם משבחים את הרשעים.
 57 מצודות.
 58 מצודות.
 59 מצודות.
 60 מצודות.
 61 מצודות. לדבריו: יראי ה' הם הצדיקים וחושבי שמו הם אלה שמרוממים את שמו של ה'. א"ע: יראי ה' הם הצדיקים וחושבי שמו הם חכמי הלב שיודעים את סודו של ה'. מהר"י קרא: ה' כתב לפניו גם את דברי הרשעים וגם את דברי הצדיקים. מלבי"ם: הכוונה היא שהצדיקים שעובדים את ה' מתוך יראת הרוממות, אינם עובדים את ה' על מנת לקבל שכר בעולם הזה, שהרי הם יודעים שאין אפשרות לשכר בעולם הזה, ולכן ה' כתב את צדקתם לפניו לזיכרון.
 62 מצודות. בביאור המילה "צבאות" – עיין ביאורנו לפרק א' פסוק ד'. רד"ק: הכוונה ליום של תחיית המתים.
 63 מצודות.
 64 רש"י.
 65 מצודות.

וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע אִזּוֹ אֵתֶם תִּשׁוּבוּ וּתְרֹאוּ אֶת הַהִבְדָּל בֵּין שֹׂכְרוֹ שֶׁל מִי הַצְדִּיק וְהַרְשָׁע, ⁶⁶ בֵּין עֶבֶד אֱלֹהִים לְאִשֶּׁר לֹא עֲבָדוֹ (אתם תראו את ההבדל בין שכרו) של מי שעובד את ה' למי שלא עבד אותו (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת). הנביא אומר שביום שבו ה' ישלם לכל אדם כגמולו, יראו בני האדם שטענתם שדרך הרשעים הצליחה אינה נכונה ⁶⁷: (יט) כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא עוֹד יֵבֵא הַיּוֹם שֶׁבוּ ה' יִשְׁלַם לְכָל אָדָם כְּגִמְלוֹ, ⁶⁸ בַּעֲדָה בְּתַנּוּר הַיּוֹם שֶׁבוּ ה' יִשְׁלַם לְכָל אָדָם כְּגִמְלוֹ מִשׁוֹל לַיּוֹם שְׁבוּעָה כְּתַנּוּר, ⁶⁹ וְהָיוּ כָּל יְדָיִם וְכָל עֵשֶׂה רָשָׁעָה קֵשׁ וְלֹהֵט אֶתֶם הַיּוֹם הַבֹּא כֹל הַרְשָׁעִים וְכָל מִי שֶׁחֲטָא יִהְיֶה כְּשֶׁ, הוּא יִהְיֶה נֹחַ לְהִשְׁרֹף בְּיוֹם שֶׁבוּ ה' יִשְׁלַם לְכָל אָדָם כְּגִמְלוֹ, ⁷⁰ אָמַר יְקֻקֵּץ צְבָאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת, ⁷¹ אִשֶּׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שְׂרָשׁ וְעַנְף הַיּוֹם שֶׁבוּ ה' יִשְׁלַם לְכָל אָדָם כְּגִמְלוֹ לֹא יִשְׁאִיר לְרַשְׁעִים זָכַר כִּלְשֵׁהוּ ⁷²: (כ) וְזָרְחָה לָכֶם יְרֵאֵי שְׁמֵי שָׁמַיִם צְדָקָה לָכֶם, יִרְאִי ה', תֹּאִיר הַשֶּׁמֶשׁ, בְּגִלְלַת הַזְכוּיּוֹת שֶׁעָשִׂיתֶם. הַרְשָׁעִים אֲמַנְסוּ יָמוּתוּ בְּשִׁרְיָפָה עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ, אֲךָ לָכֶם, הַצְדִּיקִים, הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאִיר, ⁷³ וּמִרְפָּא בְּכַנְפֵיהָ בּוֹרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, יִהְיֶה לָכֶם רְפוּאָה, הַשֶּׁמֶשׁ תִּרְפָּא אֶתְכֶם. הַנְּבִיא דִּימָה אֶת זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ לְכַנְפֵי מִשׁוֹם שֶׁקִּרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ נִפְרָסוֹת כְּמוֹ שֶׁכַּנְפֵי נִפְרָסוֹת, ⁷⁴ וַיִּצְאֲתֶם וּפְשָׁתֶם כְּעִגְלֵי מְרִבֵּק וּבְכָל מְקוֹם שֶׁתִּצְאוּ אֵלָיו, תִּיְהַנּוּ מֵהִרְבֵּה בֶּשֶׁר וְשׁוֹמֵן, כְּמוֹ הָעִגְלִים שֶׁנִּמְצָאִים בְּדִיר. כְּמוֹ שֶׁעַל הָעִגְלִים שֶׁנִּמְצָאִים בְּדִיר, יֵשׁ הִרְבֵּה שׁוֹמֵן וּבֶשֶׁר, כֹּךְ אֵתֶם תִּיְהַנּוּ מֵהִרְבֵּה בֶּשֶׁר וְשׁוֹמֵן ⁷⁵: (כא) וְעִסְוֹתֶם רָשָׁעִים אֶתֶם (הַצְדִּיקִים) תִּמְעַכּוּ אֶת הַרְשָׁעִים, ⁷⁶ כִּי יִהְיוּ אִפְרַת תַּחַת כְּפֹת רִגְלֵיכֶם (תִּמְעַכּוּ אֶת הַרְשָׁעִים) כִּיֹּון שֶׁהֵם יִהְיוּ כְּמוֹ אִפְרַת שֶׁמוֹנַח תַּחַת כְּפֹת הָרְגְלִיִּים שֶׁלְכֶם, ⁷⁷ בְּיּוֹם אִשֶּׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְקֻקֵּץ צְבָאוֹת ה' צְבָאוֹת אָמַר שֶׁכֵּל זֶה יִתְקִיִּים בְּיוֹם שֶׁבוּ אֲנִי אֶשְׁלַם לְכָל אָדָם כְּגִמְלוֹ ⁷⁸: (כב) זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי תִּזְכְּרוּ בְּכָל דּוֹר וְדוֹר אֶת הַתּוֹרָה שֶׁאֲנִי (ה') צִוִּיתִי אֶת מֹשֶׁה עֲבָדִי, ⁷⁹ אִשֶּׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֶרֶב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אֲנִי (ה') צִוִּיתִי אֶת מֹשֶׁה עַל הַתּוֹרָה, וְצִוִּיתִי אוֹתוֹ שֶׁכֵּל עִם יִשְׂרָאֵל יִקְיִים אֶת מִצְוֹתַי, ⁸⁰ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צִוִּיתִי אֶת מֹשֶׁה שְׁנֵי סוּגֵי מִצְוֹת: חֻקִּים – מִצְוֹת שֶׁטַעֲמָן אֵינוֹ יְדוּעַ, וּמִשְׁפָּטִים – מִצְוֹת שֶׁטַעֲמָן יְדוּעַ ⁸¹: (כג) הִנֵּה אֲנִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת

לגלות את האוצר שבתורה

⁶⁶ מצודות. מלבי"ם: כוונת הנביא לומר שלאחר תחיית המתים, כשהם יקומו לתחייה, הם יראו את ההבדל בין מי שעבד את ה' תמורת שכר לבין מי שלא עבד את ה' תמורת שכר.
⁶⁷ רד"ק + מצודות.
⁶⁸ מצודות.
⁶⁹ מצודות.
⁷⁰ מצודות.
⁷¹ בדבר ביאור התואר "צבאות" – עיין בבארנו לפרק א' פסוק ד'.
⁷² מצודות. רש"י: הכוונה שלא ישאיר בן ונכד.
⁷³ א"ע. מצודות: השמש תאיר בעיקר בזכות הצדקה, אך הנביא לקח את מצוות הצדקה כמשל.
⁷⁴ מצודות.
⁷⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה שבני ישראל יתרבו כמו שיש הרבה בשר ושומן על העגלים.
⁷⁶ מצודות. מהר"י קרא: הרשעים יהיו אפר משום שהשמש תשרוף אותם ותהפוך אותם לאפר.
⁷⁷ מצודות.
⁷⁸ מצודות. בדבר ביאור התואר "צבאות" – עיין בבארנו לפרק א' פסוק ד'.
⁷⁹ מצודות. מהר"י קרא: בגלל שהנבואה עתידה להיפסק, עליכם לזכור את תורתו של משה, ובזכות זה תיקרב הגאולה.
⁸⁰ מצודות.
⁸¹ מצודות.

אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ בּוֹכּוֹת קִיּוֹם הַתּוֹרָה, אֲנִי עֵתִיד לְשַׁלּוֹחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ, ⁸² לְפָנַי בּוֹא יוֹם יִקְוֶה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא (אֲשַׁלַּח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ) לְפָנַי שִׁבּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, הַיּוֹם שֶׁבּוֹ אֲשִׁיב לְכָל אָדָם כַּגְּמוּלוֹ ⁸³: (כִּד) וְהִשִּׁיב לֵב אָבוֹת עַל בְּנֵים אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ עֵתִיד לְהַחְזִיר אֶת לֵב הָאֲבוֹת אֶל ה' עַל יְדֵי הַבְּנִים. הַבְּנִים יִשְׁכַּנְעוּ אֶת הָאֲבוֹת לְחִזּוֹר בַּתְּשׁוּבָה, ⁸⁴ וְלֵב בְּנֵים עַל אָבוֹתָם מִן אָבוֹא וְהִכִּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֲרָם יֵשׁ צוֹרֵךְ בְּשִׁלְיַחַת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ, מִשׁוּם שֶׁאֵם לֹא אֲשַׁלַּח אוֹתוֹ וְהוּא לֹא יִחְזִיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בַּתְּשׁוּבָה, יֵשׁ חֲשֵׁשׁ שֶׁמָּא אֲנִי (ה') אֲכַה אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בְּמַכַּת אֲבִדוֹן. עַל יְדֵי שֶׁאֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ יִחְזִיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בַּתְּשׁוּבָה, הוּא יִמְנַע אֶת הַכַּאת עַם יִשְׂרָאֵל בְּאֲבִדוֹן ⁸⁵:

⁸² **מצודות. מהר"י קרא:** תפקידו של אליהו הנביא לגאול את עם ישראל. **רד"ק:** בגלל שאלוהו עלה בסערה השמימה ללא הגוף, והוא השאיר את הגוף בארץ, ה' עתיד לשלוח שוב את אליהו הנביא, והוא עתיד להזהיר את עם ישראל לחזור בתשובה. **מלבי"ם:** למרות שעתה תיפסק הנבואה, לעתיד לבא ה' ישלח את אליהו הנביא שיחזיר את הנבואה לעם ישראל.

⁸³ **מצודות.**

⁸⁴ **רש"י.** בשם חז"ל כתב שהכוונה שאלוהו הנביא יביא שלום לעולם. **מצודות:** הכוונה שלאחר שיחיו בני האבות, הבנים יספרו לאבותיהם את אמיתת הגמול, ועל ידי זה יחזרו האבות בתשובה. גם האבות שיחיו בתחיית המתים, יחזירו את בניהם בתשובה.

⁸⁵ **מצודות.**